

UVOD

Istinski umiti (νοεῖν), a to znači umiti istinu bitja (εἶναι), za Parmenida je u svojoj biti putovati, biti na putu (νέεσθαι). Put kao način umjenja bitja ujedno je i sam način bitja. Pri tome put dakako nije tek ono po čemu se putuje, ali niti samo putanja kojom se putuje, nego prije svega samo putovanje. Zato put umjenja istine bitja nije unaprijed utvrđen i poznat put, nego se istom samim putovanjem iznalazi i uspostavlja. Taj put je daleko od utabane staze ljudi (ἧ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων ἐκτός πάτου ἐστίν, I. 27). Na njemu se susreće ono što je strano uobičajenom mnijenju i iskusnoj navici. Odatle i opasnost od bespuća, stranputica i lutanja, neizvjesnost tijeka i ishoda toga puta. Da bi putnik mogao izdržati na tom putu i doseći njegovu svrhu, nužno je da ga na njega ne šalje zla sudba (μοῖρα κακῆ, I. 26), nego pravo i pravda (θέμις τε δίκη τε, I. 28). Putnik mora imati pravo i biti dostojan svojega sudbinskog puta, mora imati pravu potrebu koja ga goni da krene njime i da se na njemu održi.

Put iz mnijenja zatočenog u prividu k istinitom umu, koji uzmaže opažati istinu bitja, povratak je iz tame nevida na svjetlo vida. Na putu su naznačeni njegovi predjeli: domovi noći (δῶματα νυκτός, I. 9), gdje je ishodište puta, i svjetlo, koje je njegova svrha (εἰς φάος, I. 10). Između njih stoje dveri putova svjetla i tame, dana i noći (πύλαι νυκτός τε καὶ ἡματός εἰσι κελεύθων, I. 11), koje razlučuju oblasti mnijenja i znanja. Uspon prema svjetlu kao prosvjetljenje putnika iskazan je pratnjom Sunčevih kćeri, djeva Heliada (ἡλιάδες κοῦραι, I. 9), koje izlazeći iz tame odgrću koprene sa svoga lica. Ukoliko one predvode put i upravljaju kolima držeći uzde u svojim rukama, putnik se zajedno s njima vozi Sunčevim kolima po Sunčevom putu. Putovanje prema svjetlu znanja je prosvjetljenje tame mnijenja. U razlici prema Musama, koje dolaze pjesniku

da bi ga nadahnule, ali dolaze kao noćnice (ἐννύχαι) i stoga su zakrivene tamom (κεκαλυμμέναι ἤερι πολλῶι, Hes. *Theog.* 9), svijetle Heliade pridružuju se tražitelju istine da bi ga vodile na njegovom putu, otklanjajući tamu i donoseći svjetlo.

véεσθαί je putujući vratiti se doma iz tuđine. Prošavši kroz dveri putnik dolazi ususret boginji, koja ga dočekuje i prima te mu blagonaklono iskazuje dobrodošlicu u svoj dom. Ukoliko je svrha putovanja istina, i ukoliko je bezimena boginja ustvari boginja istine, tada je dom do kojega putnik dopijeva ne samo njezin dom, nego i putnikov vlastiti dom, to jest dom istine (ἡμέτερον δῶ, I. 25). Povratak domu (νόστος) ujedno je povratak uma (νόος) iz svoje ne-istine svojoj istini. Um se naime ima osloboditi od bescilnog lutanja povratnim putom mnijenja i obratiti u istinito umjenje, povratiti se iz tame mnijenja u svjetlo znanja istine sućega. Ukoliko se istina otkriva u nezaboravu (ἀλήθεια) istinitog umjenja, um se na putu svojem domu oslobađa od zaborava (λήθη) u kojem je zatočen uslijed vladavine mnijenja. Put istine bitja samog je za smrtnika kao suće obdareno istinujućim umom ujedno i put istine njegovog bitja.

Putovanje zastaje došavši do prepreke. Zastoj međutim nije kraj putovanja, nego prekretnica na putu koja se ima prevladati kako bi se putovanje nastavilo. Prepreka su zaključane dveri. Nastavak putovanja moguć je samo ako se dveri otključaju i otvore. Putovanje je uspon iz privida k istini, i utoliko je istina njegova svrha. Ali ono se dosegovši tu svrhu ne prekida, nego samo zastaje najprije u susretu s Pravdom pred dverima putova dana i noći, a potom u susretu s bezimеноm boginjom odmah po prolasku kroz dveri. Dospijecem do doma otpočinje daljnje putovanje, o kojem boginja poučava putnika, na koji ga potiče i poziva. Put se nastavlja dalje kao put bitja, koji se luči od posve neprohodnoga puta nebitja i od povratnoga puta, na kojem neumno mnijenje ne luči bitje i nebitje. Taj put bitja sastoji se opet od dva dijela. Najprije vodi kroz istinu bitja, a zatim kroz istinu privida. Put iz privida k istini ima svoju svrhu u prijelazu u oblast istine, u prolasku kroz dveri, koje odvajaju i povezuju istinu s prividom i znanje s mnijenjem. Razlika istine i privida vidljiva je nakon prolaska kroz dveri. Istom se iz istine privid privida u svojoj prividnosti.

Kroz kobile kao i kroz putnika plamti silni θυμός. Po njemu kobile uopće i jesu one koje putnika nose.¹ To je neukrotiva životna snaga, žesti-

---

¹ U mitu o duši iz Platonovog *Phaidra* konji upregnuti u kola predočavaju dva niža vida duše, čuvstvujući (τὸ θυμικόν) i žudeći (τὸ ἐπιθυμητικόν), u razlici pre-

na i jar, srčanost i žar koji putnika i njegova kola nosi uvis k žuđenom cilju. Uspjeh puta ovisi o tome dokle taj žar seže (ὄσον τ' ἐπὶ θυμὸς ἰκάνοι, I. 1). Konjski zanos znamenit je po ljubavnoj žudnji za sjedinjenjem s onim ljubljenim i utraživanjem ljubavne potrebe.² Putnik i njegove kobile obuzeti su ljubavnom žudnjom za istinom. Svojstva kobilama nadilaze njihov životinjski život i pripadaju životu onog živog uopće. Θυμὸς ne pripada samo putniku, niti samo kobilama, nije tek njihova svojina, nego je životnost života svega živog, pa ukoliko je čovjek jedno među živima, θυμὸς je i životna snaga čovjeka, to jest čovjek kao ono živo učestvuje u njemu i obuzet je njime. Kroz čovjeka i kobile životnost života plamti. U trku iz sve snage kobile su ustrajne i požrtvovne, izdržljive i bespoštedne. Sva ta svojstva pripadaju i putniku koji putuje od neznanja k znanju. Kobile, kola i čovjek čine nerazdvojno trojedinstvo istinoljubivog zanosu.³

Kobile su pametne i poučljive, jednom riječju mnogokazujuće (πολύφραστοι), jer vode k spoznaji bitja kojoj pripada i osobito kazivanja (φράζειν), a i mnogoopažajuće, jer opažaju da put vodi k istinitom opažanju bitja. Nošen takvim kobilama i praćen Heliadama, koje u svojim rukama drže njihove uzde, putnik sluti svrhu svojega uspona.

Putnik ne upravlja kolima, nego ga nose i vode kobile (φέρουσιν I. 1, 25; ἄγουσαι, I. 2; πέμπων, I. 2; φερόμην, I. 4; φέρον, I. 4); put (φέρει, I. 3), i Heliade (ἡγεμόνουσιν, I. 5; πέμπειν, I. 8). Biti na putu istine je biti ponesen i nošen. Ali ta nošenost i vođenost putnika nije moguća bez njegove istodobne žestine (θυμὸς). Jedinstvo nošenosti i srčanosti je zanos.

---

ma razabirućem vidu (τὸ λογικόν), koji je predočen vozarom kola (Plat. *Phaedr.* 246a-248c). Za Sexta Empirika kobile u Parmenida predstavljaju ono nerazborito u duši (τὰς ἀλόγους τῆς ψυχῆς), njene porive i žudnje (ὀρμάς τε καὶ ὀρέξεις) (Sext. *Adv. math.* VII, 112).

² Aristotel u *Istraživanjima životinja* tvrdi da od svih ženskih životinja kobile imaju najveći poriv za parenjem i da ih u ljubavnoj žudnji obuzima mahnitost, koju naziva kobiljom mahnitošću (ἵππομανία). Toliko su u vrijeme parenja uspaljene da se za njih kaže da bi ih i vjetar mogao oploditi. U tom stanju bježe od svih konja, neobično glasno njište i iz spolovila izlučuju tekućinu sličnu sjemenu, ali znatno rjeđu, koja se po njihovoj mahnitosti naziva ἵππομανές i smatra se veoma ljekovitom. Ako u blizini nemaju pastuha, trče do iznemoglosti ili odlaze do mora i u njega ispuštaju tu izlučevinu (Arist. *Hist. anim.* 572a-b).

³ U Platonovom *Phaidru* narav duše čovjeka prikazana je slikom krilatih zaprežnih kola u kojoj dva konja i vozar odslikavaju tri vida duše (*Phaedr.* 246a). Duša koja filozofira diže se uvis k nebesima i nadnebesnom mjestu obuzeta erotikom mahnitošću (ἔρωτικῆ μανία), koja je najbolja je od svih četiriju božanskih mahnitosti (θεία μανία) (Plat. *Phaedr.* 265b).

Putnik je ponesen tako što je u zanosu. Putovanje nošeno jarosnim zanosom prethodi razdvoju djelovanja (πόησις) i trpnje (πάθος). Putnik nije podloga (ὑποκείμενον) i podmet (*subiectum*) djelovanja, nije uzročnik zbivanja, izvor ili ishodište volje za istinom, a istina nije predmet volje. On ne raspolaže samovoljno jarom koji ga prožima, nego se otvara za nj i u sebi ga umom prisvaja. Dokle će na putu dospjeti ovisi o tome dokle jarost seže u njemu.

Stoga je i umjenje puštanje, dopuštanje onom umljivom da se objavi, upuštanje u njegov izazov. Upuštanje je u sredini između samovoljnog nasilja i bezvoljnog prepuštanja. Puštanje je davanje onomu što se pušta da bude u svojoj istini, onako kako se ono samo od sebe pokazuje. Stoga je to umjenje u svojoj biti pomno pažnje. To opažajuće puštanje nije drugo nego neko slušanje, već i prije nego što boginja istine počne govoriti. Umjenje kao slušanje je odgovaranje nagovoru onoga što se ima umiti. Kada pak stane pred boginju, putnik sluša njezin govor (ἔρῶ – σὺ ἀκούσας, IV. 1; μάλθανε ἀκούων, VIII. 52). Umjenje je osluškujuće pitanje (πυθέσθαί, I. 28) i poslušno odgovaranje onomu što nagovara, što oslovljava i poziva. Odgovarati znači odazivati se zovu onog nadasve umljivog. Odgovaranje je stoga uvijek usklađeno s onim čemu odgovara, ugođeno je za skladbu njegove objave.

Putovanje se zbiva u otvorenosti za primanje ukaza, kojemu odgovara otvaranje dveri doma boginje i prijam u taj dom. Pristup dverima iziskuje napor, ali nije putnik onaj koji otvara dveri, nego ih otvara Pravda, i to ne na njegovo traženje, nego na molbu i zagovor Heliada. Otvaranje dveri je pravedna posljedica spremnosti putnika na obraćenje istini bitja, a time i na dospijeće u istinu svoga bitja. Zatvorenost dveri nasuprot tomu odgovara zatvorenosti čovjeka u okove mnijenja. Istina bitja kao onog najdostojnijeg umjenja dariva se onomu koji je dostojan i spreman usrdno primiti dar.

Put istine prethodi tako opreci nužnosti i slobode. Putnik se usuđuje putovati jer slijedi svoj usud. Usudno upućen on je poslan i odaslan na put (προῦπεμπε, I. 26) te ispraćen putom (πέμπτον, I. 2; πέμπειν, I. 8) koji vodi doma. Stoga je putovanje neko poslanje, a nije samovoljno odabrano, niti je njegov ishod unaprijed predodređen. Putnik je poslan jer ima poslanje. Ono što ga šalje na put jest sudba (μοῖρα). To nije zla sudba ili zla kob (μοῖρα κακή, I. 26), jer nije smrtonosna, nego naprotiv ona koja istinom spašava i preporuča život, uzdižući smrtnika nad smrtnička mnijenja i združujući ga s onim nesmrtnim. Uspon i prijelaz moguće

je samo kao sudbinsko poslanje koje putnik svesrdno prisvaja. Putnik je poslanik koji svojim putom ne može samovoljno upravljati, nego je prisiljen na njega se dati i njemu se odati.

Putovanje s ove strane dveri nošeno je silnom žudnjom za istinom. Gledano iz privida, istina se kao svrha nalazi na kraju puta, predstoji putniku, isprva mu nedostaje i putnik ima nezadrživu potrebu da zacijeli taj nedostatak. Ta žudnja i žar, jar i žestina, srčanost i životna snaga, koja prožima kako putnika tako i kobile koje ga na kolima nose, očituje se u žestini vožnje. Kola se kao u najžešćoj trci ili boju napinju i naprežu (τιταίνουσαι, I. 5), jer se brzo kreću i silovito jure. Jedino Heliade mogu upravljati kolima koja tako hitaju, jer putniku još nedostaje snage uma. Od siline i napona kretanja putovanje je na rubu izdržljivosti. Osovine kola užarene su od kotača koji se brzo okreću. Od trenja i obrtaja kotača osovine odašilju prodoran zvuk poput pištanja Panove svirale siringe. No siringa je i otvor u glavčini kotača u koji je umetnuta osovina kola, kao i cjevnicica na dverima kroz koju se provlači osovina vrata. Taj zvuk siringe nasljeduje panički krik (πάνειον, πανικόν), koji se iznenada prolama i izaziva jezu. No αὐτή je i bojni poklič. Žestina kojom putnik stremlji k spoznaji je silna, ali to nije užurbanost htijenja za što bržim postignućem cilja, niti je težnja da se prekrati put, jer putnik ne može odlučivati o tome hoće li i kada postići svrhu puta. On se može samo bespoštedno upustiti u putovanje.

Žestoko kretanje ima naposljetku dovesti do nepokretivoga sućega. Objava istine sućega kao onoga nepokretivoga zaustavlja dotadašnje kretanje i preobražava ga u savršeno kruženje koje odgovara blagokrugosti istine. Ono nepokretivo se tada otkriva kao ono žuđeno koje je pokrenulo i pokretalo kretanje putnika k njemu. Iako je ono žuđeno isprva ono što još nedostaje, sama žudnja ne bi bila moguća kada to žuđeno ne bi već bilo skriveno prisutno na putu k njemu, kada ono ne bi bilo to koje k sebi putnika uzdiže. Stoga putnik nužno ima slutnju istine, a put je povratak u ono u čemu putnik već skriveno boravi, raskrivanje istine sućega, a ne stjecanje i izumijevanje istine. To je povratak samomu sebi, gdje je istina isprva prekrivena zaboravom. Stoga je putnik muž koji vidi, znajući muž (εἰδότεα φῶτα, I. 3), a nije u potpunome neznanju i nevidu. On ne polazi na put iz mrkloga mraka, nego u osvit dana, kada ga Heliade sustižu i pridružuju mu se kao pomoćnice na putu k svjetlu. To je onaj koji je spreman na posvećenje, spreman da primi objavu od boginje. Put istine je put izbavljenja iz zabludnog mnijenja i jasno se razlikuje od onoga puta na kojem smrtničko mnijenje bludeći tumara.

Prošavši kroz dveri putnik više ne strema žudno prema svojoj svrsi. Njegovo kretanje sada boravi u svrsi, ostaje pri njoj, odgovarajući tako dovršenosti i savršenosti samoga sućeg. Dosegavši svoju svrhu putovanje ne prestaje. Od putovanja koje svrhu ima pred sobom kao svoj cilj razlikuje se putovanje koje putujući ima svrhu u samome sebi. Prije puta kao μέθοδος, koji je u svojoj istini putovanje kroz zborove (διάλογος) k istinskomu biti (Platon), a pogotovo prije nego što postane put istraživačkog postupka, put kao ὁδός u svojoj je istini takav da su početak i kraj puta u svakoj njegovoj točki zajedno. Put iz privida k istini sućeg je put prema gore ili uzlazak (ἀνόδος), a put iz istine sućega k istini privida je put prema dolje ili silazak (κάθοδος). Cijeli put je kružan, tako da uključuje u sebi uzlazak i silazak kao dvije strane istoga kruga. No na svakoj je od njih opet oboje zajedno samo na različit način. Uzlazak je moguć samo zato što je raskrivanje onoga k čemu uzlazi, a silazak je moguć samo na osnovi onoga odakle silazi. K tomu, istina privida promatra se također uzlazno i silazno, jednom polazeći od samoga privida, a drugi put tako da se privid provida kao pojava istine. A i istina sućega isto tako, jednom se promatra iz privida, a drugi put iz same sebe, kada počinje njena božanska samoobjava. Put nije samo ravan, puko napredujući, put od početne i ishodišne točke preko sredine do cilja kao završne točke u kojoj bi prestao. On nije prevaljivanje razmaka između dvije krajnje točke, nego je kružan, tako da svrha ne predstoji tek na kraju puta, nego je već u samome putovanju. Zato je njegovo ishodište i dohodište svagda ujedno. Napredovanje uzlaska otkriva se kao dio jedinstvenoga kruženja. Za razliku od takvog kruženja, put bludnoga mnijenja je dvostruk, dvo-smjieran na drugi način, naime kao isprekidani put naprijed i opet unatrag (παλίντροπος κέλευθος, VI. 9).

Um je u svojem napredovanju upućen na ono suće, koje mu se kao ono jedino uistinu umljivo isprva krije u onome mnijetljivom. Njime je pokrenut i izazvan, njime vođen, kako bi se probio iz ustaljenog okruženja navike i mnijenja te se izložio otvorenosti dospijevši napokon u neskrivenu istotu sa sućim. Ravno kretanje onog mnijetljivog je privid njegovog kružnog kretanja, a ovo je naposljetku privid savršenog kružnog kretanja onog sućeg samog, koje se kreće tako da je nepokretivo. Um je u svojoj istini kada uskladi svoje kretanje s tim kretanjem. Zato je kretanje istinitog uma također savršeno kružno kretanje, koje ostaje u sebi pri neskrivenoj istoti s bitjem, pa i onda kada umuje privid sveudilj se drži te istote ne prestajući kružiti.

Putnik teži uvidu, ali on ujedno već nazire svrhu puta. Čovjek (φώς) koji spoznaje ono suće je svjetlostan, jer je već obasjan svjetlom istine (φάος). Heliade su Sunčeve kćeri, koje donose zoru dana. Putovanje stoga započinje u praskozorje kada Heliade pohitaju k zaprezi. Napustivši svoje domove noći, pridruživši se putniku i preuzevši vodstvo kola, Heliade pokazuju da je put spoznaje zapravo put k svjetlu. Heliade su poslanice svjetla, sunčeve zrake koje otvaraju put k istini. Ali istom prolazak kroz dveri putova dana i noći otkriva da te dveri ne razdvajaju tamu od svjetla, nego da je put mnijenja onaj na kojem se dan i noć razdvajaju te je svjetlo istine još zastrto tamom privida, a put sućega onaj koji se kreće u svjetlu istine, koje svoju čistoću spašava od tame. To je ujedno i put na kojem se potom vidi da su svjetlo i tama dva nerastavljiva počela privida. Dok je istina u svojoj biti ne-skrivenost, to jest svjetlo koje ne tamni jer se neprestano i posvema otima tami, dotle je privid određen mješavinom svjetla i tame (XVI. 8-9), koji jednako jesu (usp. IX. 4). Tako razlika dana i noći na putu iz privida k istini podsjeća na razliku svjetla i noći kao likova od kojih je sazdan svekoliki privid. Dok svjetlo dana ima svoj dom u noći, svjetlo istine u sebi svladava i potpuno obasjava tamu. Putnik dolazi iz oblasti u kojem su dan i noć razdvojeni i ulazi u oblast ne-skrivenog svjetla, kako bi naposljetku mogao u prividu koji nastaje udvajanjem svjetla i tame prepoznati njihovo jedinstvo. Tko prođe kroz dveri, prevladava odvojenost dana i noći i dospijeva u nepomiješano svjetlo istine, iz kojega se vidi jedinstvo smjese svjetla i tame, koji oblikuju privid i u kojima nema nebitja (usp. IX.).

Putnikove vodilje Heliade u trenutku kada mu se pridružuju i kada preuzimaju vodstvo na njegovom putu, izlaze k svjetlu, odgrću koprene s glava, raskrivaju ono skriveno. Koprena (καλύπτρα) je znamen skrivanja (καλύπτειν). Tko nosi koprenu nije slijep, nego mu je vid zakriven. On doduše nekako vidi ono vidljivo, ali ne u njegovoj neskrivenosti. Odgrnuti koprenu s očiju znači neskriveno progledati. Ono što se ima vidjeti, a to je istina onog sućeg, i u prividu je prisutno, ali tako da se prikriva vidu i pruža mu se samo kroz koprenu mnijenja. Istina i privid mogu se razdvajati, ali se nikada ne mogu rastaviti. Privid je uvijek privid istine, a istina se uvijek priviđa kao njezin vlastiti privid. Koprena pokazuje upravo tu nerastavljivost istine i privida. Prelazeći u svojem danonoćnom kruženju iz tame u svjetlo i iz svjetla u tamu Heliade imaju koprenu jer tama noći nije nikad bez ikakvog svjetla, kao što ni svjetlo dana nije nikad posve lišeno tame. Svjetlo sebe skriva u tami i prosvjetljuje tamu sebe raskrivajući. Raskrivati pak bitje je izlaziti iz tame na svjetlo i napokon dopustiti svjetlu

da neskriveno sja. Istina nije tek slaganje misli i onog mislivog, nego je istina bitja kao istota uma i bitja, a još prije toga jestina kao neutaja bitja. Put istine stoga je raskrivanje bitja (*ἀποκάλυψις*), neutaja kao spašavanje bitja od njegove utaje.

U dverima se dodiruju dan i noć. Dveri sa svojim dvojim vratima koja se naizmjenice na dvije strane otvaraju i zatvaraju znamen su odnosa suprotnosti, koji vlada svekolikim prividom. Prag dveri je međa između onih suprotnih, ono što objedinjuje jedno i drugo, utoliko što je prolazak kroz dveri ne samo prolazak iz tame u svjetlo nego štoviše prolazak iz prividne razdvojenosti tame i svjetla u njihovo iskonsko jedinstvo. Za razliku od Hesioda, u kojega dan i noć jedno drugo istiskuje i poništava, nasuprot takvom odvajanju suprotnih, u Parmenida su svjetlo i tama ujedno u svemu prividnom, premda svagda u različitom omjeru svoje smjese. Dveri su dvojne jer razlučuju i slučuju dva puta dana i noći, put njihove istine i put njihovog privida.

Našavši se na kolima i same su Heliade napustile domove noći. Ne putuje samo putnik iz noći prema danu, nego i same njegove vodilje. Kako su Heliade predvodnice puta, onda ono što se njima zbiva ujedno se zbiva i putniku. One domuju u noći, a i putnik polazi na put iz tame ne-vida. Noć je nepronična (IX. 3) i smrtnik isprva i najčešće boravi u njoj. Zadaća je smrtnika da napusti noć mnijenja u kojoj je udomaćen, svoj prividni dom, da bi se mogao vratiti u svoj istinski dom. Povratak pak iz svjetla prema tami je put iz istine prema mnijenju. Istom se iz svjetla vidi što je uistinu tama i što je prekriveno tamom. Dosegnuto svjetlo osvjetljava i tamu. Znanje porijekla mnijenja nužno pripada znanju istine privida, bez kojega nema cjelovite spoznaje istine bitja.

Velebne su dveri pred koje stiže putnik. Kameni prag, nadvraće i mje-dene osovine daju im postojanost i čvrstoću. One se ne mogu pomaknuti s mjesta, niti se mogu obiti. Čvrsto su zatvorene zasunom i jedino ih može otvoriti Pravda, koja drži izmjenične ključe (*κληῖδας ἀμοιβούς*, I. 14). To su ključići kojima se vrata mogu i otključati i zaključati, *ἀμοιβή* je uzvrat, ono što se izmjenjuje, uzdarje, dar koji se uzvraća po primljenom daru. Kao što su ti ključići uzvratni i izmjenični, tako se i vrata otvaraju i zatvaraju naizmjenice. Ona se mogu otvarati i na jednu i na drugu stranu, okreću se i u jednom i u drugom smjeru na osovinama, kao što je i putovanje moguće u oba smjera. Otvaranje vrata je uzvrat na ono što je prineseno. Pravda ih stoga ne otvara bilo komu, nego poslušavši uvjerljivi nagovor Heliada, samo onomu tko je dostojan prolaska i tko se usuđuje

prisvojiti usud videćega svijetlog muža. Pravda luči na prijelazu jer ona je mnogomazdna (πολύποινος, I. 14). ποιινή je mazda i odmazda. Kao što bdije nad pravednom smjenom dana i noći, tako osvećuje svaki pristup mjere ili povredu reda. Ona odmazdom čuva ravnotežu i sumjerje suprotnih. Odmazda je i vraćanje onog potisnutog i smjena suprotnog nakon što je prevršilo mjeru svoje prevlasti.

Pravda tako ne određuje samo tko je zaslužio spoznaju, nego održava zakon ravnoteže između onoga suprotnog. Ona suprotna su tu prije svega privid i istina te svjetlo i tama. Pravda luči istinu i privid, istiniti um i zabludno mijenja. Prolaskom kroz dveri istom se otkriva dvojstvo jedinstvenoga puta sućega. Ali time se i mnijenje otkriva u svojem vlastitom dvojstvu, jer ono može služiti istini (I.) ili um može ostati zarobljen u njemu (VI. 4-9). Prolazak kroz dveri je prijeloman jer se iza otvorenih vrata dveri otvara zijevajući zijev (χάσμα ἀχανές, I. 18). Oblast istine otvara se bljeskom čistoga svjetla. U prijelazu se mora izdržati otvoreni bezdan onoga haotičnog, koje potom kao svagda svladana skrivenost neotudivo pripada neskrivenosti sućega. U svjetlu tako shvaćene istine dovodi se onda i privid u svoj red i raspored.

Putnik na svojem putu dolazi do raspuća na kojem se računaju dva puta traganja (ὁδοὶ διζήσιος) koja su strogo razlučena: prvi kako suće jest i nebitje nije, put na kojem um prati (ὀπηδεῖ) istinu, i drugi kako nesuće nije i treba nebiti, neumljiv i neiskaziv put (II. 7-8). Putnik je postavljen pred lučbu dvaju putova. Kretanje jednim putom isključuje kretanje onim drugim. Ali već je odlučeno da suće jest (VIII. 16) i putnik može odlučiti u skladu s tom prvotnom lučbom ili protivno njoj, ali joj nikada ne može izmaći. Njegova odluka međutim nije samo odluka o njegovom usudu, nego je ujedno odluka o istini sućega.

Ali put nesućega zapravo i nije nikakav put. On je posve neispitiv i neprohodan put (παναπευθῆς ἀταρπός, usp. II. 6), premda se na putu sućega, koji je jedini uistinu prohodan, um mora moći odvratiti od nesućega kao onoga koje nikako nije. Iza puta nesućega, koji se samo pričinja kao put, krije se put mnijenja. To je put kojim je moguće putovati, ali na njemu nije moguća spoznaja istine sućega. Umjesto opreke puta sućega i puta nesućega sada se otkriva opreka puta umjenja istine sućega i puta mnijenja privida sućega. Ovaj potomniji put je ona staza (πάτος) od koje je put sućega veoma udaljen. Odluka protiv puta sućega otkriva se kao odluka za put mnijenja, koje ne može lučiti suće i nesuće. Put sućega ostaje jedini istinit put (ὁδὸς ἀληθῆς) jer čuva istinu sućega, i utoliko je vjeran blagovjerljivoj istini.

Mnijenje je zdvojno na povratnom putu zato što put sućega miješa s neprohodnim putom nesućega. Njemu se pričinja da ono suće i ono nesuće jesu isto i nisu isto, to jest da ono nesuće i jest i nije, te ne prepoznaje da je suće ono jedno zajedno svemu i svima. Stoga se onaj koji putuje putom mnijenja ustvari nikamo ne kreće, nego poput dvoglavca krene u jednom smjeru da bi se onda vratio (τρέπω) u suprotnom smjeru natrag (πάλιν) tamo gdje je već jednom bio i zato bespomoćno tumara ne nalazeći izlaza. Put mnijenja je besciljan, bez svrhe, ne dopijeva nikamo, put koji se u samome sebi unatrag obrće (παλιντροπος κέλευθος).

Oni koji ne znaju ništa tumarajući putom mnijenja suprotstavljeni su onomu koji zna držeći se puta sućega. Dok na putu mnijenja um bludi nošen i zanesen onim mnogobludnim, dotle je na putu k istini sućega putnik nošen slutnjom istine. I mnijenje nekako putuje, ali tako da na svom putu bespomoćno i zdvojno luta, tumara i bludi (πλάζονται). Um je tu mnijući zabludjeli um (πλαγκτός νόος), koji se ravna (ιθύνει) oprečnim mnijenjima. Mnijenje je zaneseno (φορεῦνται) jer ga ne vodi svrha putovanja (σκοπός). Na putu mnijenja vlada mnogoiskusna navada, koja je raspršena u onim mnogima, bez umskog uvida u ono jedno jedineće mnogih. Taj put mnijenja otkriva se pak u svojoj istini kao bludnja (πλάγη) samo na putu istine sućeg.

Ishod puta istine je neizvjestan. Smrtnici su stalno izloženi opasnosti od stranputice. Ali i putovanju s druge strane dveri prijete ponovni pad u privid. Put uvijek ostaje put traženja (ὁδὸς διζήσιος, usp. II. 2, VI. 3, VII. 2). Zato putnik mora ispitati i sva mnijenja kako ga nijedna smrtnička znatba ne bi pretekla (VIII. 61). Kao što put istine vodi onog znajućeg preko i ponad svih bivajućih (κατὰ πάντα τῆ, I. 3), jer ono suće ih sva nadilazi kao ono svima zajedno, tako on uključuje i spoznaju svih kao onih koja nisu tek neuredno rasuta nego su posvuda po redu onim jednim objedinjena (IV. 3-4).

Kao što su kobile one koje mnogo kazuju (πολύφραστοι ἴπποι, usp. I. 4), tako je i put onaj koji mnogo slovi (ὁδὸς πολύφημος, usp. I. 2). Put je izvor vijesti i znanja koje se obznanjuje riječima. Time on upućuje na svezu uma i govora. Na putu se ne umuje samo nego se nužno i govorom kazuje. φήμη je božanska vijest, a πολύφημος je onaj koji je bogat božanskim znamenima koji znamenuju svrhu puta – istinu, onaj koji mnogo slovi, te je stoga glasovit i slavan. Put nije glasovit zato što je mnogima poznat, nego zato što pronosi glas istine.

Put istine je mnogoslovan jer se na njemu nalaze veoma mnogi znameniti sućega (σήμεναι ἔασι πολλὰ μάλ', VIII. 2-3). Na tom putu kao putu traženja su znameniti koji putniku znamenuju ono traženo. Znameniti služe da bi se putnik održao na putu i da ne bi skrenuo s puta na povratni put mnijenja koje umišlja da i nesuće jest. Znameniti su načini kako se suće pokazuje i ujedno taji umu. U njima se znamenuje samo suće. Raspoznajući i providajući znamen, um opaža i razabire ono suće. Pritom se ono suće zbori tako da mu se odriču ona svojstva koja pripadaju prividu. Time se putnik drži na jedinom istinskom putu, a ujedno se upućuje na ono što na tom putu slijedi, a to je istina privida. Znameniti istine sućeg tako posredno znamenuju njegov privid.

Put istine je napokon mnogoslovan i zato što se zbiva kao put istinskoga govora ili govora istine. Put je kazivanje koje počiva na lučenju zborom (VII. 5) i zrenju umom (IV. 1). Put umjenja se prikazuje i tim se prikazivanjem ujedno i izvršava. Putnik putuje tako da je božanski nadahnut da o tom putu kazuje. No putom ne putuje samo putnik pažljivo primajući i čuvajući riječ koja ga oslovljava, nego se i samo kazivanje razvija kao put, koji zahtijeva pomno slušanje koje se upušta u njegov izazov. Cijelo je kazivanje puta (μῦθος ὁδοῖο, VIII. 1) stoga jedan jedinstveni kružni put istine bitja, koja dolazi do sebi primjerene riječi.